

İSKENDERİYE’Lİ YAHUDİ FİLOZOF: PHILO, ESERLERİ VE FELSEFİ YÖNTEMİ

*Yrd. Doç. Dr. Bayram Dalkılıç**

Abstract

Philo Judeaus: The Philosopher Of Alexandria, His Works And Method In His Philosophy

Who is Philo Judeaus? In where he lived and when? What are his works? What is his method in his Philosophy? In this article these questions were answered. He is a Jewish Hellenistic philosopher and an author of an elaborate synthesis of Jewish religious thought and Grek philosophy. He lived in Alexandria in B.C. and A.D. His method in his philosophy is allegoric method.

Keywords: Alexandria, Philo, Allegoric Method, Jewish Hellenistic Philosophy, Philosophy of Religion

GİRİŞ

Bu çalışmamızda, İskenderiye’li Yahudi filozof Philo’nun hayatı, eserleri ve felsefi yöntemi ele alınacaktır.

Felsefe Tarihi üç büyük devreye ayrılabilir. Bunlar; İlk Çağ felsefesi, Orta Çağ felsefesi ve Yeni Çağ felsefesidir.

a- İlk Çağ Felsefesi: Jüstinien (482-565) tarafından Atina okulunun 529 yılında kapatılmasına kadar devam eder.

b- Orta Çağ Felsefesi: 9. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda sona erer.

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi A.B.D. Öğretim Üyesi

c- Yeni Çağ Felsefesi: Rönesansta başlayıp, zamanımıza kadar devam eder.

İlk çağ felsefesinde genel olarak moral ve metafizik bir karakter, Orta Çağ felsefesinde daha çok Lojik ve Teolojik (Tanrı bilimsel) bir karakter, Çağdaş felsefede (Yeni Çağ felsefesi, modern felsefe) ise özellikle bilimsel ve sosyal bir karakter bariz şekilde kendini gösterir.

İlk çağ felsefesi de başlıca üç devreye ayrılabilir:

a- Sokratesten Önceki Devir: Bu devir Thales(624-542) ile başlayıp Sokrates (469-399)'e kadar sürer. İsa (1-33)'dan evvel 600-420 yılları arası. Bu devrin genel özelliği kozmolojik bir karakter arzemesidir. Yani bu devir, bir çeşit Tabiat felsefesi devridir.

b- Sokrates Devri: Bu devir Sokrates ile başlar Aristoteles(384-323)'in ölümü ile biter. İsa'dan evvel 429-322 yılları arası. Bu devrin genel özelliği, moral ve metafizik karakterli olup, zihne ait felsefeyi temsil eder.

c- Aristoteles Sonrası Devir: Aristoteles'in ölümünden sonra başlar ve Justinien tarafından felsefe okullarının kapatılmasına kadar sürer. Bu devirdeki genel karakter, açık şekilde moral karakter olup "En yüksek hayır" (En yüksek iyi) konu olarak ele alınır.¹

Çalışmamıza konu aldığımız İskenderiye'li Yahudi filozof Philo(25-50) da İlk çağ felsefesinin son devri olan Aristoteles sonrası dönemde faaliyet göstermiş bir okuldur.

İskenderiye Yahudi okuluna ve Philo'na geçmeden önce; bu okulun faaliyet göstermesine zemin teşkil etmiş olan İskenderiye şehrini genel olarak gözden geçirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

A- İSKENDERİYE

İskenderiye şehri, adından da anlaşılacağı üzere Büyük İskender (356-323) tarafından kurdurulmuş bir şehirdir. M.Ö. 331 veya 332 yılında kurulmuştur. Büyük İskender, şehri kurma görevini Mimar Deinocrates (?)'e ver-

¹ Felsefe Tarihi bölümlemesi için bkz. Bertrand Russell, History of Western Philosophy, London, 1948; Hatemi S. Sarp, Felsefe Tarihi Sözlüğü, İstanbul, 1960.

mişti. Bu sırada İskenderiye şehrinin kurulacağı yer, "Rhakotis" adında yoksul bir balıkçı ve çoban köyü idi.²

İskender'in ölümünden sonra onun kumandanları, O'nun kurmuş olduğu imparatorluğu kendi aralarında paylaştılar. Ptolemy Lagidies (öl. M.Ö. 284), Mısır ve Şam'ı idaresine aldı. İskenderiye'nin ileri gelenlerini etkisi altına aldı. İskenderiye'de ilmî ve alimleri destekledi, onları cesaretlendirdi ve alimler meşhur İskenderiye medresesini kurdular. Romalıların Mısır'ı fethi ancak Kleopatra (69-30/31)'nın ölümünden sonra,yani Philo'nun doğduğu yıllarda gerçekleşti. Fakat bu fetih, hiç bir surette Yunan kültürüne olumsuz tesir yapmadı ve fikrin gelişmesi bir engele uğramadı.³

İskenderiye şehri üç büyük dine (Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık) ve bu dinlerin mensuplarına beşiklik yapmış bir merkez durumundadır. Önce Yahudiler, şehrin Romalılar tarafından zaptedilmesiyle Hristiyanlar, müslümanlar tarafından fethedilmesiyle de Müslümanlar bu şehirde ilmî ve felsefî faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Coğrafi bakımdan İskenderiye, Avrupa ile Asya ve Mısır arasında "Kozmopolit ve aydın bir merkez" vazifesi görmüştür. İskenderiye mektebinin beşiği ve başlıca gelişme ve olgunlaşma ortamı olmuştur.⁴ Buraya girmiş bulunan Yunan kültürünün hükmü altında, komşu kültürler; eski Mısır mirası, Doğu dinleri, Yunan felsefesi Platon (427-347), Aristoteles, Epiküros (341-270)'ün kurduğu Epikür okulu ve Stoa okulu bir araya veya karşı karşıya gelmişlerdir. ⁵

Görüldüğü üzere hemen bütün kültürlerin ayrı ayrı veyahut birbirine grift halde bu şehirde faaliyet göstermesi, bu şehir için ileri sürülen "Kozmopolit ve aydın bir merkez" fikrinin doğruluğunu destekleyecek bir örnek olarak gösterilebilir.

İskenderiye'deki dînî, ilmî, felsefî ve diğer kültürel faaliyetlere, tarihî bir sıra gözeterek bakmak gerekirse, ilk önce Diaspora Yahudilerinin faaliyetleri dikkat çeker. Hellenistik medeniyetin gücünden ve meşhur İskenderiye kitaplığın-

² Samuel Sandmel, Philo of Alexandria- An Introduction-,New York, 1979, s. 5, O dönemdeki Rhakotis ve İskenderiye, Gerald Messadié'nin İskenderiye'nin Yazgısı (Çev. Lale Özdemir, İstanbul, 2000) adlı eserinde tasvir edilmektedir.

³ Yuhanna Kumeyr, İslam Felsefesinin Kaynakları (Çev. Fahrettin Olguner) İstanbul, İstanbul, 1976, s. 161; Bertrand Russell, H.W.P, s. 244; E. Von Aster, Felsefe Tarihi (Çev. M. Gökberg), İstanbul, 1943, s. 212.

⁴ Hatemi Senih Sarp, Felsefe Tarihi Sözlüğü, İstanbul, 1960, s. 35.

⁵ Y. Kumeyr, a.g.e., s. 161; Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1991, s. 306.

dan faydalanan Diaspora Yahudileri, Ptolemy Lağides devrinden itibaren "ethnorkhes"luk halinde teşkilatlandıkları İskenderiye şehrini bir "İbrani öğretim merkezi" haline getirmişlerdir. ⁶

İskenderiye'de oldukça mühim bir cemaat teşkil eden müsevîler, dînî asıllarını korumakla birlikte, tamamen Yunan medeniyetinin tesiri altına girmişlerdi. Hemen hemen İbranice'yi unutmuşlar, Yunanca'yı konuşma ve yazı dili olarak kabul etmişlerdi. Bilim dili olarak da Yunanca'yı kullanmışlardır. İsimleri bile çoğunlukla Yunan asıllı idi. Tevrat'ı "Septuagint" diye bilinen Yunanca tercümesinden okur ve mütalaâ ederlerdi. Yahudiler, Yunan ilim ve fenlerinin yüksekliğinden istifade ederek pek yüksek bir fikrî faaliyet ortaya koydular. Bir taraftan Yunan felsefe okullarına yakınlık hissetmiş, Yunan eğitimi görmüş olan Müsevî mütefekkirleri, diğer taraftan Müsevîliğe sıkı sıkıya bağlı kalmış, milli ananelerine sadık ve hürmetkâr oldukları için çalışmalarında kendilerine has bir düşünüş biçimi meydana getirmişlerdi. Bu düşünüş biçimindeki özellik, her iki tarafı, yani Yunan ilim ve fenni ve felsefesi ile Müsevîliği telif ve birbiriyle içli dışlı olacak şekilde karıştırmak ve yoğurmak hususunda duydukları ihtiyaçtan kaynaklanır. Çoğunlukla, Musevi mütefekkirleri, Yunan nazariyatının, Musevî akidelerinden iktibas edildiğini iddia ederlerdi. Mesela; Aristobulus (M.Ö. 150'li yıllar) adında bir Musevi filozofu; Sokrates, Platon ve daha bazı Yunan felsefesine ait fikirlerin Tevrat'taki emir ve kaidelere tamamen uygun olduğunu ve bu filozofların Müsevîlikten bilgi alarak faydalandıklarını isbat sadedinde Ptolemy Philometor (180-145)'a ithafen bir eser yazmıştır. Bu son iddia gözönüne alınırsa, Şark ve Garbın, felsefî prensiplerinin arasını bulmak için İskenderiye'deki İbrani mütefekkirleri tarafından ortaya konan teşebbüs ve sarfedilen cehd ve gayret, ilim-irfan aleminde büyük bir kıymet taşır. Bu teşebbüste en büyük muvaffakiyeti bariz olarak ortaya koyan, İskenderiye Yahudi okulunun da kurucusu olan filozof, Philo'dur. ⁷

Romalıların fethinden sonra, İskenderiye'de Hıristiyanlık taraftar bulmasına rağmen sert düşmanlıklarla da karşılaşmış, buna rağmen çok çeşitli mezhepler ortaya çıkmıştır. II. yüzyılda Gnostisizm, IV. yüzyılda Arianusculuk,

⁶ Bertrand Russell, H.W.P., s. 246.

⁷ Mehmet Bayrakdar, İslam Felsefesine Giriş, Ankara, 1988, s. 36; Selahattin Hilav, 100 Soruda Felsefe El Kitabı, İstanbul, 1990, s. 63; Ziya Uygur, Tarih Boyunca İnkılaplar-İhtilaller ve Siyonizm, İstanbul, 1952, s. 104; Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, Tarih-i Felsefe, (Çev. Bohur İsrail) İst., 1332, R. s. 154. Çevirmen, Barbe'in kitabını tercüme esnasında, aslında bulunmayan "İbrani felsefesi" başlığı altında bir bölüm açmış, 153-167. sahifelerinde "Filon" başlığı altında İskenderiye Yahudi okulu kurucusu Philo hakkında bilgi vermiştir.

V. yüzyılda Monofisizm, VII. yüzyılda da Monotelitizm adında mezhepler bunlardan bazılarıdır.⁸

Miladi 642 yılında İskenderiye, müslümanlar tarafından ilk kez, 645 de ise ikinci kez fethedilmiştir. Bu fetihler esnasında şehrin yağmalandığı ve tahrip edildiği -genellikle Batılı kaynaklar tarafından- söylenmekteyse de bu gerçeğe uygun değildir. Müslümanlar her fetihle olduğu gibi İskenderiye fetihlerinde de yağma ve tahripte daima uzak kalmışlardır. Asıl yağma ve tahrip, şehir Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra gayri müslimlerce yapılan işgal ve kuşatmalarda gerçekleştirilmiştir.⁹

Abbasilerin son zamanlarında taht mücadeleleri sırasında İskenderiye, İspanyol korsanlarının eline geçmiştir. M. 1155 de Sicilyalı Normanlar şehre çıkarma yapmışlar, 1166'da Kudüs'lü Amaury (Amalric 1137-1174), Mısır kuvvetleriyle birleşerek şehri almıştır. Sicilyalı Normanlar 1173'de saldırmışlardır. İskenderiye, 1365 de ise Kıbrıs kralının saldırısına uğramış ve yağma edilmiş, 1798 de Napolyon tarafından işgal edilmiş, 1801 de İngilizlerin eline geçmiş, 1807 de yeniden Fransızlar işgal etmiş; fakat aynı yıl çekilmişlerdir. Şehir 11 Temmuz 1882'de yeniden İngilizler tarafından işgal edilmiş, topa tutulmuş, yağmalanmıştır.

Müslümanlar zamanında İskenderiye'de medreseler, kütüphaneler açılmış, şehir ilim ve irfan merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir. Tophane, tersane, liman, saray (Re's el-Tîn vb.)¹⁰ ların yapılmasıyla da ilim ve irfan merkezi olma özelliğinin yanında askeri, ticari ve siyasi bir merkez hüviyetini de kazanmış, bu özelliklerini bu gün bile hala kısmen de olsa sürdürmektedir.

İskenderiye şehrinin, Atina'nın çöküşünden sonra, dünyanın bilim ve felsefe başkenti olduğu ve dünyanın zengin kitaplığının da o yıllarda bu şehirde olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.¹¹

İskenderiye ile ilgili olarak verdiğimiz bu bilgilerden sonra Philo'nun hayatı, eserleri ve felsefi yöntemini arştırmaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

⁸ Muhammed Baysar, el-Felsefetül Yunaniyye, Beydâ, tsz. s. 152.

⁹ Bkz. Rhuvon Guest, "İskenderiye", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1977, c. 5/II, s. 1086; Eymen Fuad es-Seyyid, "İskenderiye", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, c. 22, s. 574; Mehmed Mansur, İskenderiye Kütüphanesini Müslümanlar mı Yaktı?, (Sadelştiren: Fahri Unan), Ankara, 1995, s. 41-53.

¹⁰ Res el-Tin: Kavalalı M. Ali Paşa zamanında yapılmıştır. Yine O'nun zamanında şehrin surları yeniden yapılmış, 1819'da Mahmudiye Kanalı açılmıştır.

¹¹ İskenderiye ve Filozofları hakkında geniş bilgi için bkz. Harbî Abbas Atîtû, Melâmihul-Fikrîl-Felsefî ve'd-Dinî fi Medreseti'l-İskenderiyye el-Kadîme, Beyrut, 1992.

Philo kimdir? Ne zaman yaşamıştır? Hayatı hakkında neler bilinmektedir? Dînî inançları var mıdır? Hangi dîne inanmaktadır? Eser yazmış mıdır? Eğer yazmışsa bu eserler nelerdir? Eserlerinde ve felsefesinde kullandığı özel bir yöntem var mıdır? Eğer kullandığı özel bir yöntem varsa bu yöntem nedir? Şimdi bu sorular çerçevesinde çalışmamızı ortaya koymaya çalışacağız.

B- PHILO: HAYATI, ESERLERİ ve FELSEFİ YÖNTEMİ

1- PHILO'NUN HAYATI

İskenderiye'de M.Ö. 25 yılında doğmuş, M.S. 50 yılında ölmüş bir Yahudi filozofudur. Doğum ve ölüm tarihleri konusunda değişik tarihler de söylenir. Mesela, M.Ö. 20 – M.S.40¹², M.Ö. 20 – M.S.50¹³, M.Ö. 40 - M.S. 40¹⁴ gibi .

Philo, Hz. İsa (a.s.) nın çağdaşdır. O, Yahudi ve pagan çevrelerini etkileyen zengin, yüksek itibarı olan ruhanî sınıfından bir ailenin oğludur. Philo,dînen Yahudi olmasına karşılık kültür bakımından Yunanlıdır. Bir taraftan güçlü bir “Yahudi kültürü” almış olmasına rağmen, diğer taraftan da daha çocukluğunda kendisini zihn ve düşünce bakımından kandıramamış olan bu kültür üzerine “Yunan kültürü”nü eklemiştir. Bu arada Philo, Gramer, geometri ve mûsiki öğrenmiş, ayrıca metafizik başta olmak üzere felsefenin ana dallarını ihmal etmemiş, öğrenmiştir.

İçine birtakım başka doktrinlerin de karışması yüzünden bozulmuş olan Pythagoras (580-500)'cılık ve Platon'un felsefî sistemi, onun mistik ruhunu kaplamıştı. Bu yüzden kendisine "Platon'cu Philon" ya da "Yahudi Platon" gibi takma adlar verilmişti. Hatta onun kişilik ve karakterini, felsefedeki otoritesini göstermesi bakımından, O'nun felsefî dehasını, Platon'un zihnî kudretine denk bulanlar tarafından şu sözler çokça söylenmekteydi: "Ya Platon Philo'nu, ya da Philo, Platon'u taklit etmiştir." "Ya Platon, Philo gibi düşünüyor ya da Philo, Platon gibi düşünüyor." ¹⁵

¹² Harry A. Wolfson, "Philo Judeaus", The Encyclopedia of Philosophy, Ed. Paul Edwards, New York- London,1972 c. 6, s. 151.

¹³ David Winston, "Philo Judeaus", The Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, New York-London, 1986, c. 11,s. 287.

¹⁴ Y. Kumeyr, İslam Felsefesinin Kaynakları, s. 162.

¹⁵ David T. Runia, "Philo of Alexandria and the Beginnings of Christian Thought, Alexandrian and Jew", Studia Philonica Annual 7, 1995, s. 149, Samuel Sandmel, Philo of Alexandria- An Introduction-, s.4; Jules Martin, Philon, Paris, 1907, s. 3-4; Bohur İsrail, "Filon", Ába Barb

Philo, Felsefe ile birlikte Tanrı bilimcilerin de sırlarını öğrenmiş ve inziva-ya çekilerek ekmek, tuz ve yenilebilir bir otlarla geçinmiştir., Deruni bir hal içinde geçen bu hayatı süresince hep Tanrıyı düşünmüştür. Çölde geçen bu hayattan sonra doktrininin ilhamlarını almış bulunan Philo Atina'ya giderek orada Retorik (Hitabet) öğrenmiştir. Ayrıca Pindar (518-438), Sophocles(496-406), Euripides (485/480-406) ve Herodotus-

(484-425)'un eserlerini okumuş, bu eserler sayesinde de Yunanlıları sevmiştir. Retorik öğrendikten sonra, sinagog'da ve okulda dersler vermiştir. Philo'nun kardeşi Alexander Lysimachus, İskenderiye'deki Müsevî cemaatinin reisi olmuş, daha sonra ise Philo, bu cemaate başkanlık ve önderlik yapmıştır. Philo gerek mezhepdaşları ve gerekse diğer millet mensubları arasında büyük ve haklı bir şöret kazanmış ve "asrın üstadı" olarak tanınmıştır.¹⁶ Philo, Stoa felsefesinden sonra yetişen en orijinal filozof olarak kabul edilmiştir.¹⁷

Philo'nun evliliğini, kendi büyüklüğünü kavrayabilecek karakterde bir kadınla yaptığı, asla süslenmeyen bu kadına, niçin süslenmediği sorulduğu zaman, "kocasının erdeminden başka bir süsü taşımak istemediği" cevabını verdiği şeklinde bilgiler nakledilir. Ancak eşi ve çocukları hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Hatta bu konudaki bilgiler daha sonra efsane tarzında ortaya konulmuştur.¹⁸

M. 40 yılda Yahudilerin imparatora değil, adsız bir Tanrı'ya taptıkları bahane edilerek İskenderiye'de Yahudiler kılıçtan geçirilmeye, mallarına el konulmaya başlanmıştır.

O zaman Yahudiler, Philo'nu diğer üç ihtiyarla birlikte, İskenderiye'nin diktatör hakimi Flaccus Avillius(?-38) aleyhinde imparator Caius Caligula (12-41)'ya şikayet etmek, imparatorun merhametini rica etmek, Ptolemè'ler ve Cesar'lar zamanında kendilerine verilmiş olan burjuvalık haklarını yeniden onaylatırmak ve kapatılan birkaç sinagog'un tekrar açılmasını sağlamak hususundaki dileklerini imparatora bildirmek üzere Roma'ya elçi olarak gönderdiler. Philo, bu elçi heyetinin reisiydi. Roma'ya varıp, dileklerini açıkladıklarında, imparator bunlarla alay etmiş, Philo ve arkadaşları canlarını kurtarmak için

(Çev. Bohur İsrail), Tarih-i Felsefe, s. 155; M. Şemseddin Günaltay, Felsefe-i Ülä, İsbat-ı Vacip ve Ruh Nazariyeleri", (Haz. Nuri Çolak), s. 213, İstanbul, 1994; H. Abbas Atitû, a.g.e., s. 250.

¹⁶ David Winston, "Philo Judeaus", The Encyclopedia of Religion, c. 11, s. 287; M. L'abbé Barbe(Çev. Bohur İsrail), Tarih-i Felsefe, s. 155.

¹⁷ Süleyman Hayri Bolay, Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Ankara-1987, s. 122

¹⁸ Bkz. Samuel Sandmel, Philo of Alexandria- An Introduction-, s. 13

hemen Roma'dan kaçmışlardır. Ancak bundan sonra İskenderiye'de Yahudilere yapılan işkence kısmen hafifletilmiştir.

Philo İskenderiye'de Yahudilere zulmeden Flaccus hakkındaki şikayetlerini, ve Caligula'ya durumun aktarılmasını, o dönemde Yahudilerin çektiği sıkıntıları ve Flaccus'un sonunu sırf bu konuya yer verdiği bir eserde ortaya koymuştur.¹⁹

Bazı kilise yazarları, Philo'nun 100 yıl kadar yaşadığını, ve ikinci kez Roma'ya giderek Saint Pierre (öl. 64/67)'i görmek ve onun eliyle vaftiz edilmek istediğini yazarlar. Yine bir başkası, onun Hristiyanlığı kabul ettiği halde, bundan hoşlanmayan diğer Yahudileri memnun etmek için tekrar Yahudi dînine döndüğünü söyler. Fakat bunların doğru olduğunda şüphe vardır. Çünkü eserlerinde Hristiyanlığı ilgilendiren herhangi bir konuya dair yakından yada uzaktan hiç bir bilgi vermiş değildir. Philo'nun Hristiyan olduğu düşüncesi bir efsane olarak yayılmıştır.²⁰

Diğer taraftan ise, Hristiyanlığın onun zamanında başlaması ve yayılmasını sürdürmesi gözönünde tutularak, adeta müseviliğin bir kolu, bir şubesi gibi sayılan bu dînin esaslarının o devirde vaz' olunduğu ve bütün bu hususlarda Philo'nun fikir ve görüşlerinden faydalandığı ifade edilmektedir.²¹

Gerçekten de Philo'nun Hristiyanlıktan etkilenmesi, hatta Hristiyanlığı kabul etmesi, fakat bundan hoşlanmayan diğer Yahudileri memnun etmek için tekrar Yahudi dînini kabul ettiği iddiası bir tarafa, bu ikinci iddia, yani Hristiyanlığın intişarında Philo'nun fikir ve nazariyelerinden istifade edildiği iddiası daha doğru, gerçekçi ve geçerli bir iddiadır.

Büyük çoğunluğa göre Philo'nun ölüm tarihi yaklaşık olarak M. 50-54 kabul edilmektedir. Hz. İsa'nın ise 33 yaşında Allah katına yükseldiği kabul edildiğine göre, Philo bundan sonra yaklaşık olarak daha 17-21 yıl yaşamıştır.

Philo'nun Hristiyanlıktan veya İncillerden etkilenip, etkilenmediğine ışık tutması açısından Hz. İsa ve Philo dönemindeki Hristiyanlık ve İncil'in durumuna kısaca temas etmekte fayda olacağı kanaatindeyiz.

¹⁹Bkz. Philo, Against Flaccus, ed. Charles Duke Yong, The Works of Philo Judeaus,1993, <http://www.earlychristianwritings.com/yonge/36.book.html> , 25.10.2003 18.03, Philo'nun, bu eseri XXI pasajdır.

²⁰ David T. Runia, "Philo of Alexandria and the Beginnings of Christian Thought, Alexandrian and Jew", Studia Philonica Annual 7, 1995 , s. 149.

²¹ Bkz. David T. Runia, "Philo of Alexandria and the Beginnings of Christian Thought, Alexandrian and Jew", Studia Philonica Annual 7, s. 153-160; Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev. Bohur İsrail), Tarih-i Felsefe, s. 155.

Hız. İsa'dan sonra uzun zaman Hristiyanların elinde kutsal kitap yoktu. İncillerin en eskisi olarak kabul edilen Markos (öl.62)'un tahminen M. 60 yılında yazıldığı, ²² Barnaba İncil'inin yazarı, havarilerin en eski talebelerinden olan Barnabas (öl. 63)'nın M. 63 yılında Kıbrıs'ta öldürüldüğü ²³ göz önünde bulundurularak İncil'ini M. 60'lı yıllarda yazdığı, Matta İncil'i'nin de Hız. İsa'dan 70 yıl sonra Arami dilinde yazıldığı ²⁴ sonucu ortaya çıkmıştır.

Hız. İsa (a.s.) kendisine Allah tarafından bildirilen hususları şifahen tebliğ ediyor, kaydettirmiyordu. Muhtemelen, ümmi olduğundan sadece tebliğ ediyor, bizzat yazdırmıyordu. Onun vazifesi de yazmaktan ziyade tebliğ etmektir. Bundan dolayı ilahi talimatı bir kitapta toplaması mümkün olmadı.

İncil'in Hız. İsa tarafından yazdırılmamasında şu hususlar da etkili olmuş olabilir.

1- Peygamber olarak dünyada ancak 2,5 yıl yaşamıştır. Kendisi sema'ya yükseldiğinde 33 yaşındaydı. Bu kısa nübüvvet hayatı da genelde gizlilik içinde geçmişti. O, herhangi bir şehir veya kasabaya gidiyor, tebliğde bulunuyor, vaaz ediyor, mucize gösteriyor ve halkın etrafına toplanmasından sonra oradan ayrılıyordu. Bütün peygamberlik hayatı böyle geçmiş, devamlı surette bir yerden diğerine intikal etmiştir. Sükûnet içinde herhangi bir yerde kendisine inananların teşkil ettiği bir ortamda İncil'i yazdıramamıştır.

2- Hız. İsa'ya hayattayken iman edenlerin sayısı 50'yi geçmez. Bunlar da çeşitli şehirlere dağılmış bulunuyorlardı. O, her zaman aynı mümin'i bulamıyordu. Ayrıca bu 50 kişi arasında okuma yazma bilenler de büyük bir ihtimalle çok azdı.

3- Hız. İsa, Nabukadnazar (605-562), Antiochus (324-262/261) tarafından Tevrat'ın imha edildiğini biliyordu. Müşriklerin sırf din taassubu yüzünden Tevrat'tan intikam almak istediklerini de biliyordu. O halde İncil'in yazılması ve tedvin edilmesi halinde, Tevrat'ın başına gelenler, İncil'in de başına gelebilirdi.

İşte belki bu mülâhazalar İncil'in yazılmasını engellemiş olabilir. Netice olarak, İncil, nazil olduğu zaman yazılmamış, Hız. İsa yazılı İncil bırakmamıştır. ²⁵

²² Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara, 1998, s.248; Osman Cilacı, Dinler Tarihi Ders Notları, Konya, 1988, s. 208.

²³ Şinasi Gündüz, A.g.e., s.58; Osman Cilacı, A.g.e., s. 227

²⁴ Şerafettin Gölçük, Süleyman Toprak, Kelam, Konya, 1988, s. 298; Şinasi Gündüz, A.g.e., s. 250.

²⁵ Ş. Gölçük, - S. Toprak, a.g.e., s. 299-300.

Hz. İsa'nın yazılı bir İncil bırakmadığı, Philo'nun M. 50 veya 54 yılında öldüğü, İncillerin en eskisi olarak kabul edilen Markos'un da M. 60 yılında yazıldığı neticesinden hareketle, Philo'nun İncil'lerden etkilendiği ve İncil'leri yorumladığı iddiası bir tarafa atılmış oluyor.

Hz. İsa'ya 30 yaşındayken peygamberlik verildiği, bu yıllarda ise M.Ö. 25-30'lu yıllarda doğan Philo 60 yaşında dîni bütün bir Yahudi ve yine bu Yahudi cemaatinin başkanlığını yapan bir insandı. Ama bir cemaatin reisliğini yapması, dîni bütün bir insan olması, başka dinlerden ve insanlardan etkilenmeyeceğini isbatlamaya yeterli değildir.

Philo'nun Hıristiyanlıktan etkilenmesi, onun, Hz. İsa'nın tebliğ ettiği sözleri işittiği veya havarilerle buluşup- konuşmuş olabileceği gözönünde bulundurularak az bir ihtimal de olsa düşünülebilir. Bütün prensiplerinden olmasa bile belki hak olan bazı prensiplerinden etkilenmiş de olabilir. Ancak bu cüzi plandaki etkilenme (ihtimal dahilinde de olsa) Philo'nu kendi dinlerinden gösterme veya Philo'nu etkilendiği prensiplerin sahibi olan dinden gösterme hak ve iddiasını doğurmaz.

Philo'nun Hıristiyanlıktan çok az da olsa etkilendiği ihtimalini belirtmek, onun bu dîni kabul ettiğini iddia etmek anlamına gelmemelidir. Kaldı ki Philo'nun Hıristiyanlıktan etkilenmesi bir tarafa, hiçbir zaman ve hiçbir biçimde etkilenmediği, bilakis Hz. İsa'dan sonra, Hıristiyanlığın şekillenmesinde, havarileri ve din mensuplarını etkilemiş olması ihtimali daha ağır basmaktadır.

Hz. İsa'dan sonra, Hıristiyanlığın şekillenmesinde, prensiplerinin gelişmesinde aslında Yahudi olan ama Hıristiyanlığın yayılmasını önlemeye güç yetiremeyeceği için görünüşte Hıristiyan olan Paulus etkili olmuştur. Gerçekte Hıristiyan olmamıştır. Gayesi yeni dîni bozmak ve yıkmaktır. Onun için de bir takım batıl inançları bu dîne ilave etmiş, böylece gayesine ulaşma yolları aramıştır. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği, Allah'ın oğlu olduğu fikirlerini Hıristiyanlığa sokan Paulus'tur. Yine Paulus, kendi gibi Yahudi olan Philo'na karşı aşırı bir sevgi beslemiştir. Ancak Paulus, Philo kadar Helenizm'den etkilenmemiştir. Philo ile karşılaştırıldığında Paulus oldukça muhafazakar görünmektedir.²⁶

Gerçekte Yahudi olan ama Hıristiyanlığı bozmak için bu dîni kabul etmiş görünen ve bu dine bir çok batıl inançları sokan Paulus gibi bütün bu faaliyetlerini de Yahudiliğin bekası için şuurulu olarak yapan bir insanın Philo'na karşı

²⁶ Osman Cilacı, Dinler Tarihi Ders Notları, s. 208; Şinasi Gündüz, Pavlos, Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara, 2001, s. 96.

aşırı sevgi beslemesi, Philo'nun Hıristiyanlığı kabul etmesinden veya bu dînin akaid ve ahkâmının büyük etkisinde kalmış olmasından ileri gelemez. Olsa olsa Philo'nun da şuurlu olarak Yahudiliğini devam ettirmesinden dolayı olabilir.

Ayrıca, Philo, Hıristiyanlığı kabul etmek bir yana Yahudilikten hiç ayrılmamış ve tüm dünyanın bir gün Yahudiliği kabul edeceği inancını taşımış birisidir.

Philo'nun, hayatının bir safhasında Filistin topraklarına seyahat ederek "Eşkelon" adlı kasabada bir müddet kaldığı belirtilir.²⁷ Ancak, Philo'nun Filistine gitmediği ve Filistini görmediği bazı eserlerde belirtilir: Philo'nun yeryüzünde "ideal hayat" hakkında edindiği fikir, kendisini faziletli insanlardan kurulmuş, "farazi bir cemaat" düşünmeye sevk etmiş ve bu toplumu hiç görmediği Filistine yerleştirmiştir. Philo, Yahudiliğin evrenselliğini, Aristoteles'ten aldığı politeos (vatandaş) kavramı ile felsefi bir zemine oturtur. Philo, bütün milletleri içine alacak bir evrensel devlet düşünmüş, ancak bu devlette her millet kendi geleneğini terke edecek ve yalnızca Yahudi şeriatına bağlı olacaktır.²⁸

Renan, Philo'nun İsa'nın varlığından haberdar olduğu halde, bilmez göründüğünü iddia etmektedir.²⁹ Yine, İsa'nın çağdaşı olan yazarlardan hiçbirinin eserlerinde, ondan bahsetmemesi ilginç bir durum ortaya koymaktadır.³⁰

Ancak, Philo'nun "Yeseanlar (Jassaeans)" başlıklı bir kitap yazdığını ve bu kitabında Maraen bataklığı civarında yaşayan bir grubun çeşitli özellikleri hakkında bilgi verdiğini, iddia eden Epiphanius, bu grubun Hıristiyanlardan başkası olmadığını vurgulamaktadır.³¹

Philo, bir çok eser bırakmış, bu eserlerinde orijinal ve kendinden sonrakilere yeni ufuklar açacak, onları yönlendirecek şekilde fikirler bırakarak M. 50 yılında ölmüştür.

Philo'nun hayatı ile ilgili olarak ortaya konulan bu bilgi ve değerlendirmelerden sonra onun eserlerini ele almaya çalışacağız.

2- PHILO'NUN ESERLERİ

Philo, çeşitli konularda pek çok eser vermiştir. Bu eserlerini sezgileriyle, bir takım hitaplar, dualarla ve bir coşkunun etkisi altında yazmıştır.

²⁷ Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev. Bohur İsrail), Tarihi Felsefe, s. 155.

²⁸ Kürşat Demirci, Yahudilik ve Dini Çoğulculuk, İstanbul, 2000, s. 51, 64.

²⁹ Ernest Renan, İsa'nın Hayatı, (Çev. Z. İhsan), İstanbul, 1992, s. 237.

³⁰ Şinasi Gündüz, Pavlos Hıristiyanlığın Mimarı, s. 137.

³¹ Bkz. Şinasi Gündüz, A.g.e., s. 15.

Eserlerinin sayısı konusunda tam bir miktar olmamakla beraber, bugün elde mevcut olan eserlerinin 57 tane olduğu, bunlardan 50'sinin Yunanca, 7'sinin ise Ermeni diline tercüme edilmiş halde bulunduğu, Ermenice'ye tercüme edilmemiş bu kitapların da Latince'ye tercüme edilmiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu eserlerinden başka, ötede beride bazı parçalar keşfedilmiş olup, ancak bunların kitap oluşturamayıp münferit halde saklandığına dair bilgiler mevcuttur.³²

Ancak Philo'nun eserlerinin 48 denemeden ibaret olduğu da söylenmektedir.³³

Philo'nun eserleri şunlardır:

- 1- Yaratılış Üzerine (On the Creation)
- 2- Meczâî Yorumlama, I (Allegorical Interpretation, I)
- 3- Meczâî Yorumlama, II (Allegorical Interpretation, II)
- 4- Meczâî Yorumlama, III (Allegorical Interpretation, III)
- 5- Melekler Üzerine (On the Cherubim)
- 6- Habil'in Doğumu ve Habil ve Kardeşi Kabil Tarafından Sunulan Kurbanlar Üzerine (On the Birth of Abel and the Sacrifices Offered by Him and by His Brother Cain)
- 7- Kötünün İyiyeye Saldırma Alışkanlığı (That the Worse is Wont to Attack the Better)
- 8- Kabil'in Sonu ve Sürülüşü Üzerine (On the Posterity of Cain and His Exile)
- 9- Dev Varlıklar Üzerine (On the Giants)
- 10-Tanrı'nın Değişmezliği Üzerine (On the Unchangableness of God)
- 11-Çiftçilik Üzerine (On Husbandry)
- 12- Nuh'un Bir Marangoz Olarak Çalışması Üzerine (Concerning Noah's Work as a Planter)
- 13- Sarhoşluk Üzerine (On Drunkenness)

³² Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe(Çev. Bohur İsrail), A.g.e., s. 155-156.

³³ David T. Runia, Exegesis and Philosophy: Studies on Philo of Alexandria, Aldershot, 1990, s. 185

14- Sakin Düşünceli- Ayık Olduğunda Nuh Tarafından Yapılan Dualar ve İlençler Üzerine (On the Prayers and Curses Uttered by Noah When He Became Sober)

15- Dillerin Karışıklığı-Düzensizliği Üzerine (On the Confusion of Tongues)

16- İbrahim'in Hicreti Üzerine (On the Migration of Abraham)

17- İlahi Olan Şeylerin Mirasçısı Kimdir? (Who is the Heir of Divine Things?)

18-Başlangıç- İlk Araştırmalarla Meşgul Olma Üzerine (On Mating with the Preliminary Studies)

19- Uçuş ve Buluş Üzerine (On Flight and Finding)

20- Adların Değişmesi Üzerine (On the Change of Names)

21- Rüyaların Tanrı Tarafından Gönderildiği Üzerine (On Dreams, That They are God-Sent)

22- İbrahim Üzerine (On Abraham)

23- Yûsûf Üzerine (On Joseph)

24- Mûsâ'nın Hayatı Üzerine, I (On the Life of Moses, I)

25- Mûsâ'nın Hayatı Üzerine, II (On the Life of Moses, II)

26- On Emir Üzerine (The Decalogue)

27- Özel Kanunlar, I (The Special Laws, I)

28- Özel Kanunlar, II (The Special Laws, II)

29- Özel Kanunlar, III (The Special Laws, III)

30- Özel Kanunlar, IV (The Special Laws, IV)

31- Erdemler Üzerine (On the Virtues)

32- Ödüllendirme ve Cezalandırma Üzerine (On Rewards and Punishments)

33- Her İyi İnsan Özgürdür (Every Good Man is Free)

34- Dalgın Düşüncelilerin veya Yalvaranların Hayatı Üzerine (On the Contemplative Life or Suppliants)

35- Dünyanın Sonsuzluğu Üzerine (On the Eternity of the World)

36- Flaccus Aleyhinde (Against Flaccus)

37- Hipotetika- Varsayım- Kuram: Yahudileri Savunma (Hypothetica: Apology for the Jews)

- 38- İlahi Önbilgi-Takdir Üzerine I (On Providence: Fragment I)
 39- İlahi Önbilgi-Takdir Üzerine II (On Providence: Fragment II)
 40-Gaius'a Elçilik Üzerine:Erdemler Üzerine Denemenin İlk Kısmı (On the Embassy to Gaius: The First Part of the Treatise on Virtues)
 41- Genesis Üzerine Sorular ve Cevaplar, I (Questions and Answers on Genesis, I)
 42- Genesis Üzerine Sorular ve Cevaplar, II Questions and Answers on Genesis, II
 43- Genesis Üzerine Sorular ve Cevaplar, III (Questions and Answers on Genesis, III) ³⁴

Eserlerinde konu ve muhteva olarak dînî, felsefî (varlık, bilgi, değerler), tarihi, hukuki ve biyografik alanları seçmiştir. Bu alanlardan bir kaçını bir tek eserde işlediği gibi, bir tek alanı işleyen eserler de ortaya koymuştur.

Hemen hemen bütün eserlerinin, hangi alanda olduğu, hangi konuyu işlediği isimlerinden rahatça anlaşılabilir.

"Her iyi Adam Özgürdür" isimli eseri, Sinagogda ve okulda verdiği derslerin bir kısmı ile bir Atinalı için kaleme alınmış bir eserdir. ³⁵

"Flaccus Aleyhinde" isimli eseri, İskenderiye'de hakimlik yapan Flaccus'u ve yaptığı istibdatları ortaya koymaya çalışan bir eserdir. Bu eserde yine Flaccus'u şikayet için gittiği Roma seyahatini ve Yahudiliği öven sözlerini yazmıştır.

Philo, "İshak'ın Hayatı" "Yakub'un Hayatı" "Hz. Mûsâ'nın Hayatı", "Hazreti İbrahim", "Hazreti Yusuf" isimli eserlerinde bu peygamberlerin biyografilerini ortaya koyar.

Philo'nun eserlerinin çoğu Eski Ahid'in tefsirlerinden ibarettir. Mukaddes metinleri asrının felsefesi ile uzlaştırmak için Alegorik Yöntem (İstiare-Mecaz) kullanmıştır. Bu yorumlar, daha çok batınî (Ezoterik) bir mahiyet taşır. ³⁶

³⁴ Eserleri için bkz. Charles Duke Yong, The Works of Philo Judeaus, 1993, <http://www.earlychristianwritings.com/yonge/preface.html> 24.10.2003 11.58; Jules Martin, Philon, s. 4-19; Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev. Bohur İsrail), Tarih-i Felsefe, s. 156.

³⁵ Bkz. Yaşar Kutluay, İslâm ve Yahudi Mezhepleri, Ankara, 1965, s. 154-155.

³⁶ Muhammed Baysar, el-Felsefetü'l-Yunâniyye, s. 154; Kürşat Demirci, Yahudilik ve Dînî Çoğulculuk, s. 30; S.H. Bolay, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, s. 122; Alfred Weber, Fels. Tarihi, (Çev.

Philo'nun eserleri birkaç grupta tasnif edilebilir:

1. Tarihi, Biyografik ve Apologetik Eserler
2. Kanun (Kutsal Kitap)'ın Anlamı- Açıklaması
3. Kanun (Kutsal Kitap)'ın Allegorik Yorumu
4. Yaratılış ve Çıkış Üzerine Sorular ve Cevaplar
5. Felsefi Denemeler ³⁷

Eserlerinin dili konusunda ise, Philo'nun İbrani dili bilmediği ve eserlerini Yunanca yazdığı ifade edilir. Ancak H. Abbas Atîtû, Onun eserlerini İbranice, fakat Yunanca üslubta yazdığını belirtmiştir. ³⁸

Philo'nun eserlerinden sonra onun felsefi yöntemi konusu üzerinde durmaya çalışacağız. Acaba o eserlerinde ve felsefesinde herhangi bir yöntem kullanmış mıdır? Eğer kullanmışsa bu yöntem nedir? Bu yöntemin Philo tarafından kullanılan ve geliştirilen özel bir durumu var mıdır? Bu yöntemi kullanırken ortaya koyduğu bazı örnekler nelerdir? soruları etrafında araştırmamızı sonuçlandırmaya çalışacağız.

3- PHILO'NUN FELSEFİ YÖNTEMİ

Eserlerinde kullandığı metoda gelince; "alegorik" denilen bir metod takip ederek yazmıştır. Bu metod istiare yoluyla, ele aldığı konulara mecazi bir mana atfetmek, sembolik bir tarzda ortaya koyarak "batınî yorumlama" tekniğini ileri derecede kullanmaktır. Alegorik ve istiare metodunu Philo'dan daha önce Esseniler ve Kabalacılar kullanmıştır. Ancak bunlar, Tevrat'ın bir çok cümlelerini kendi felsefelerine uygun tarzda tevil etmişlerse de bu konuda pek fazla ileriye varamamışlardır. Philo'na gelince, o her kelimeyi, her cümleyi tevil etmiş ve onlardan pek tuhaf manalar çıkarmıştır. ³⁹

Philo, din koyucusunun asıl maksadının, ibarenin mecazi manası olduğuna kanaati tam olmakla beraber metnin aslına da hürmet ve riayet edilmesi taraftarı idi. O şöyle demiştir: "Her ne kadar Cumartesi günü, Allah Teâlâ'nın

H. Vehbi Eralp), İstanbul-1938, s., 98; Rahmi Namdar, Felsefi Meslekler Vokabüleri, Afyon-1937, s. 4.

³⁷ Bkz. Samuel Sandmel, Philo of Alexandria- An Introduction-, s.29-81; David T. Runia, *Exegesis and Philosophy: Studies on Philo of Alexandria*, s. 191-192.

³⁸ Y. Kumeyr, A.g.e., s. 162; Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev. Bohur İsrail) Tarihi Felsefe, s. 155; H.A. Atîtû, A.g.e., s. 250.

³⁹ Jules Martin, Philon, s. 24; Zeki Özcan, Teolojik Hermenotik, İstanbul, 1998, s. 18-20; H.A. Atîtû, A.g.e., s. 251; Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe(Çev. B. İsrail), a.g.e., s. 156.

muazzam kudretini ve yaratılış eserine bahşedilen dinlenmeyi temsil ederse de, biz bunu bahane ederek bu mukaddes gün hakkındaki şer'i emre aykırı bir hareket ortaya koymamalıyız... Yine dînî merasim, Cenabı Hakk'ın kerimane vergisi olan kalbi meserretimizin remz ve timsalidir. Fakat bu böyle olduğu için, belirli vakitlerde yerine getirilmesi şer'an mecburi olan bu merasime katılmaktan geri durmamalıyız. Sünnet olmak nefsi emmarenin defedilmesi ve kovulması demektir. Ancak bu konuda şeri hükmü kaldıramayız." ⁴⁰

Philo, "metin cisme, mecazi mana ise ruha benzetilmelidir. Ruhun ika-metgahı olduğu için bedene dikkat ve itina etmek lazım geldiği gibi, dînî hükümlerin metnine de hürmet ve riayet etmek icab eder" demiştir. ⁴¹

Philo'nun buraya aldığımız sözlerinden anlaşıldığına göre; O, kelimelere ve konulara mecazi mana vermenin yanında, asıl metne riayetinin de esas olduğunu ifade etmiştir. Sırf birini uygulamak ve savunup ortaya koymak uğruna diğerini ihmal etmemiştir. Belki, zamanına kadar gelen ve zamanındaki filozoflar içinde alegorik metodu kullanma, mecazi mana vererek batini yorumlama konusunda en uç noktaya kadar ilerlemiştir. Ama bunun yanında yorumlamasını yaptığı metni feda etmemiş, ona da sadık kalmak gerektiğini savunmuştur.

O, Cumartesi gününün gerçekte çalışılmaması gereken bir gün, mecazi manada ise Allah'ın kudretini ve yaratılış eserine bahşedilen dinlenmeyi temsil ettiğini belirtir. Ardından mecazi mana böyle diye Cumartesi günü için verilmiş olan şer'i emri yerine getirmenin de riayet edilmesi gereken bir gerçek olduğunu söyler.

Yine o, sünnet olmanın gerçekte kesilmesi gereken yerin kesilmesi, mecazi manada ise nefsi emmarenin def ve kovulması olduğunu belirtmiş, mecazi mana böyle olmasına rağmen sünnet olmanın gereği olan vazifeyi yerine getirmenin esas olduğunu, bu konudaki emrin kaldırılmayacağını ortaya koymuştur. ⁴²

Daha sonra Philo, metni cisme, mecazi manayı da ruha benzetmiş, aynen ruhun barındığı yer olan bedene dikkat edilmesinin lazım olduğu gibi dînî

⁴⁰ Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev., B. İsrail), a.g.e., s. 156.

⁴¹ Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev. B. İsrail), a.g.e., s. 157.

⁴² Bkz. Samuel Sandmel, Philo of Alexandria- An Introduction-, s. 26, Philo, sünnet konusuna yer verdiği ayrı bir eser yazmış, orada sünnetle ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Bkz. Philo, The Special Laws I, <http://www.earlychristianwritings.com/yonge/book27.html> 24.10.2003 16.05.Yong, bu esere, "On Circumcision" (Sünnet Üzerine) başlığını vermiştir.

hükümlerin de içinde yer aldığı metinlere hürmet ve riayet edilmesinin lazım geldiğini ifade etmiştir.

Philo'nun bir filozofun olarak alegorik metoda başvurmasının özelliklerine göz atacak olursak bunların belli başlı iki özellik içerebileceği söylenebilir:

1- Düşüncenin bağımsızlığını, geleneğe saygı gösteriyormuş gibi korumak,

2- Kutsal kitaplarda yazılan şeylerin mecazlı, (simgeli, rumuzlu) ve kinayeli bir dille ifade edilmiş olduklarına inanmak.⁴³

Diğer yandan, dînî kitapların muhteviyatını tevil ve tefsir etmek ihtiyacı, beşer zekasının terakki ve inkişafı neticesi olarak Allah'a, insani bir mahiyet atfolunmamasındandır. Philo, "yaratılış alemi"nden bahsederken şöyle demektedir: "Dünyanın 6 günde yahut başka bir zaman aralığında yaratıldığına inanmak safca bir tutumdur.. Hz. Mûsâ'nın bahsettiği 6 gün, Cenab-ı Hakk'ın Dünyayı vücuda getirmek için zamana ihtiyacı bulunmuş olduğuna delalet etmez. Zira O, aynı zamanda fikrini ve işini ortaya koymuştur. 6 gün, ancak mevcudatın oluşumunu ifade için kullanılmış bir tabirdir. Binaenaleyh "Allah 6. günde eserini tamamlamıştır." cümlesini okuyunca Hz. Mûsâ'nın bir gün sayısını düşündüğünü zannetmemeliyiz. O ancak kâmil sayı olan 6'yı murad etmiştir."⁴⁴

Philo, burada metne sadık kalınacak diye de saflık yapılmaması gerektiğini, mesela dünyanın yaratılması konusunda 6 sayısının, insanların bildiği manada gün sayısı olmadığını, bu sayının kâmil bir sayı olduğunun anlaşılması gerektiğini savunmuştur.

Tevrat'ı sembolik bir tarzda açıklarken, felsefeyi, Allah'ın emrine vererek onu-bilhassa Platon felsefesini-kendi imanının izahında hizmetçi olarak kullanmaya çalışmıştır.⁴⁵ Kısaca, Philo'nun eserlerinde yaptığı en önemli şey, Tevrat'ı Platon felsefesi bakımından yorumlamak, ve Platon felsefesi ile Yahudi dînini uzlaştırmaktır.

⁴³ Bkz. Hans Lewy, "Philo: Selections, Introduction", Three Jewish Philosophers, (ed. Hans Lewy, Alexander Altman, Isaak Heinemann), New York, 1973, s. 11-12.

⁴⁴ Philo, On Creation, III/ 13-15, <http://www.earlychristianwritings.com/yonge/book1.html> 24.10.2003 12.04; Philo, On Abraham, V/28, <http://www.earlychristianwritings.com/yonge/book22.html> 24.10.2003 16.02; Bohur İsrail, "Filon", M. L'abbé Barbe, (Çev., Bohur İsrail), Tarih-i Felsefe, s. 157.

⁴⁵ . David T. Runia, "Philo of Alexandria and the Beginnings of Christian Thought, Alexandrian and Jew", Studia Philonica Annual 7, s. 155; Mehmed Bayrakdar, İslam Felsefesine Giriş, s. 36, 37, 46, 179; Y. Kumeyr, A.g.e., s. 162.

Philo, Platon felsefesi ile Yahudi dînini uzlaştırmak için yine de esas olarak Tevrat'ı almıştır. Yani, bu tutumu bir yönde Yunan felsefesini Tevrat'a göre anlayış ve anlatış olarak anlaşılabilir. ⁴⁶

Daha önce belirttiğimiz gibi, Philo'nun Hristiyanlığı kabul ettiğini iddia edenler olduğu gibi onun eserlerinin "İncil'in yorumlaması" olduğunu belirten görüşler de olabilmektedir. Mesela bir eserde, bir tarafta, Philo'nun "eserlerinde Hristiyanlığı ilgilendiren herhangi bir konuya dair uzaktan ya da yakından hiç bir bilgi verilmediği belirtilirken, bir başta tarafta O'nun "eserlerinin İncil'in uzun bir yorumlamasından ibaret olduğunu" ifade eden bilgi mevcuttur. ⁴⁷ Ancak bunun daha önce söylediğimiz gibi baskı hatası olma veya dalgınlıktan kaynaklanma ihtimali yüksektir. Yahut bu durum "Bible" sözcüğünün "Kutsal Kitap" yerine "İncil" olarak çevrilmesi sonucu olmuş olabilir.

Philo, alegorik metodu kullanmanın gerekli olduğunu savunmuş, alegorik yönteme başvurulmama kutsal kitabın görünüşteki anlamının, bilgisizleri ahlaksızlığa ve doğru olmayan şeylere inandırabileceğini belirtmiştir.

Metinler aklın almıyacağı ve efsanevi olduğu takdirde alegorik metod iyice önem kazanır. Philo, İbrahim kıssasında, Sarâ, Hacer, İsmail... vb.lerinin serüvenlerini, hep hakikat felsefesini arama işleriyle yorumlar. Onların tarihi kişiler oluşunu reddeder. ⁴⁸

Philo'nun eserlerini, beslendiği kaynaklar yönünden ikiye ayırmak mümkündür:

1- Eski Yunan sistemlerinden yararlanmış olduklarıdır, ki bunlar, dînî ahlaksal prensipleriyle uzlaşabilirler. Mesela, Phythagoras (580-500), Aristoteles, Zenon (490-430) ve Platon'un düşünceleri bu türdendir.

2- Doğu düşünce ve inançlarından etkilenip yazdığı eserler ki bunlar, coşkulu bir panteizmi ve coşkun bir mistisizmi oluştururlar.

Philo, eserlerinde Platon'un yanında, adlarından bahsettiği filozoflar Antisthenes(435-370), Phythagoras, Aristoteles, Zenon, Anaxagoras(500-428), Epiküros, Herakleitos (544-483) ve Arkesilaos(315-241)'tur. Ayrıca Platon'un Timeaus diyalogundan çok bahsetmiştir. ⁴⁹

⁴⁶ Muhammed Baysar, el-Felsefetü'l-Yunaniyye, s. 154; Mustafa Namık, Küçük Felsefe Tarihi, İstanbul, 1933, s. 42; Macit Gökberg, Felsefe Tarihi, İstanbul, 1961, s. 145.

⁴⁷ Bkz. C.S. Ongun, "Filon", Filozoflar Ansiklopedisi, İstanbul, 1958., c. 3, s. 564-565.

⁴⁸ Samuel Sandmel, Philo of Alexandria- An Introduction-, s. 19,25; David Winston, "Philo Judeaus" Encyclopedia of Religion, c. 11 s.289; H.A. Atitû, A.g.e., s. 252.

⁴⁹ Jules Martin, Philon, s. 42.

Philo, herşeyden önce bir din filozofudur. Kendinden önceki filozoflar, bilhassa Platon ve onların görüşleriyle, inandığı dînî kitabı olan Tevrat'ın metinlerini uzlaştırmak, birbirine yaklaştırmak, sonunda bunların birbirine zıt şeyler olmadıklarını, birbirleriyle uzlaştıklarını ortaya koymaktır. Bunu yapmaya çalışırken de alegorik (mecaz) metodu kullanmış, bu metodu kullanma konusunda kendinden öncekileri geçmiş, zirveye çıkmıştır. Ancak bu metod subjektifliğe yer verdiği için, Philo da felsefesini gerçekleştirmeye çalışırken subjektiflikten kurtulamamıştır.

O, din ile felsefeyi uzlaştırma çabalarında dînî esas alma gayreti içine de girmiştir,. Zaten o, kendinden önceki filozofların da Tevrat'tan etkilendiklerini ve fikirlerini bu etkilenme sonucu ortaya koyduklarını iddia ediyordu. Yine Yunanlıların doğruyu biraz olsun bulabilmelerini Tevrat'ı incelemiş olmalarına dayandırıyor. Ona göre, Herakleitos, Zıtlık teorisini bu kitaptan aldığı gibi Sokrates, ahlakını hahamların ahlakından, Solon, düşüncelerini "beş sefer"den almış, Zenon da Yakup ve İlyas'ın tarihinden yararlanmıştı.

Ona göre felsefe, yetkin bir bilimdir. Felsefe yapmak tüm çabalarını Tanrı'ya ve Tanrı'nın hayaline yükselmeye hasretmek demektir. Felsefe, Tanrı'yı temaşadan başka bir şey değildir.

O, "Aklın, faziletlerin kraliçesi olan imana itaat etmesi gerektiği"ni söylemiştir. Bu itibarla bilimlere yokluğu göstermek için, felsefeye ise kutsal kitaplara hizmet etmek için yaklaşır. Bundan dolayı, Skolastiğin kurucusu olarak kabul edilir.

Din ile felsefe arasında bir diyalog kurma teşebbüsünü ilk defa Philo ortaya koymuştur. Philo, felsefe ile vahye dayalı din arasında bir denge kurmak için şuurlu bir gayret içine girmektedir.⁵⁰ Her ne kadar Philo'dan önce bu teşebbüse başvuranlar olmuş ise de (Mesela; Aristobulus gibi), Philo, bu konuda zirveye çıkan ilk filozoftur.

⁵⁰ Macit Gökberg, Felsefenin Evrimi, İstanbul, 1979, s. 70, Necip Taylan, İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri, İstanbul,1994, s. 23; Hüsamettin Erdem, Problematik Olarak Din-Felsefe Münasebeti, Konya, 1997, s. 167, 222; C. Sadık Yaran, "Tarihsel ve Eleştirel Bir Yaklaşımla Felsefe-Din İlişkisi: Din Felsefesi Yapmanın Dört Farklı Yolu", Klasik ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesi, Samsun, 1997, s. 31.

